

BIBLIOTECA MARCEL·LÍ DOMINGO

Recull de premsa local i comarcal

En el VII Centenari de la Mort de JAUME I

per J. MASSIP
Director de l'Arxiu Municipal

Enguany es compleixen seixants anys de la mort del rei Jaume. En tal commemoració sembla oportuna una referència a les Costums de Tortosa que van néixer com a conseqüència d'alguns dels seus actes. La celebració per altra banda del X Congrés d'Història de la Corona d'Aragó el 20 de setembre a Saragossa, on les produccions històriques de la figura del gran rei i on al·l'ecor de la Catedral d'Història del Dret de Barcelona presentem un treball referent a documentació sobre les Costums, ens han induït a donar-ne les principals dades tortosines en ocasió de les Festes Majors.

L'obra d'Olivier o la de Fort i Roca (per no dir més que els dos autors, més importants tant per la seva qualitat com per la seva extensió) en el tractament del tema sembla que ens disposin de retenció en una exposició de les grans línies que delimiten la importància de les Costums i el seu procés de formació mal del seu origen. Ens inviten però a fer algunes precisacions de detall i de recerca. Efectivament l'Arxiu Municipal de Tortosa ens ha proporcionat un document que pot contribuir a il·lustrar algun aspecte controvertit, el no haver-se catalogat l'Arxiu fins a dates recents en poder veure de que fins avui s'hagi estat desconegut. Es tracta d'una Sentència del rei Jaume (seu epítol ben autèntic de 1353) donada a Tortosa el 30 d'abril de 1228, entre la Ciutat d'una part i el Temple ("et alius dominici decessant") de l'altra. És el paragrau 9 del Capítol de Privilegi III. La Sentència es dona bàsicament: 1) sobre el lloc especial on els Ciutadans han de firmar de dret quan tenen plei i 2) per quins jutges ha de seguir-se el procés.

La problemàtica que planteja és molt interessant, donat que afecta de ple la jurisdicció tant en quan d'el·lit com l'ha de fer justícia, com en quant als jutges que l'han d'impartir. I com la administració de Justícia és una de les més expressives facultats de la Senyoria, afecta fonamentalment a l'exercici de la mateixa.

Recordem que en temps de Jaume I, la Senyoria (separada de la Corona des de l'any 1181) la detenen Templiers i Montesaos conjuntament de manera no massa definitiva entre ells. Així es mantindrà fins a 1294 en que la senyoria tornarà als reis, senyors originals. Però recordem també que a Tortosa havia nascut el lloc popular (en paraules de Vicens Vivé) ja amb la Carta de Poblatió datada l'any 1148. L'únic senyor reconegut en la Carta és el Comte de Barcelona. "Nouitque, totis et habitantibus de Tortosa, per totas las donaciones anteriores, convenim que vos sou el nostre senyor, Comte Ramon Berenguer..." Facte entre Berenguer IV i els barons que havia de facilitar les relacions entre uns ciutadans beneficiats (per un plaçament dels seus reis i una senyoria positiva i encara compartida entre dos senyors, que no donaria mal més d'un agut). De les llibres per obtenir un dret ample per part de la Ciutat, i per mantenir el privilegi per part de la Senyoria, n'entrem les Costums de Tortosa i en fortificat el poder real amb el suport del poble.

El primer problema que ens planteja la Sentència del rei Jaume és com un punt tant important podria tenir a menys de 13 anys després (i resolt de mode diferent, com veurem, en la Sentència de Filò) i com els ciutadans acceptaven un retenció donat que els reis sempre favorables el Balle de Lletres que el rei Jaume. Si la Sentència de Filò cap cap dels documents coneguts posteriors, diem en de la Sentència Real, el rei del contrari en procés de relació amb els ciutadans de la seva senyoria, la del seu pare Pere I, i l'equivalència amb els seus antecessors. Fem-ne una relació cronològica concisa.

Berenguer IV en la Carta de 1149 estableix un doble procediment: A) Compromís dels Prohom en qüestions entre Ciutadans (1). B) Ja davant Cort i Prohom "Quoniam emperat i altera mala actiones que vident fieri entre els habitants de Tortosa, via licet ab Prohom adhibere i pacificare ambo consensu de la dita Cort, no hi ha Cort dels manifestats ni venen a parament. De las injurias i malitias que se s'han fet i feren malicià a la Cort, que en firmen de dret i s'actua per jut de la Cort i dels Prohom de Tortosa..."

Pere I en la Sentència de 1188, citada per son fill Jaume, diu que se per objecte la jurisdicció, que els homes de Tortosa diuen els penitenciers i ingratum ("Quod homines dicitur ad se ex non penitencia dicitur") i després entre 1 i 10 plets en que esquin profectus venient homines de Tortosa (en qual cas es decidia per jut de la Cort i Prohom "Nunc instrumentum habilitatum decessant ab eis nostro nobilitatem...") mentre per part la jurisdicció segueix la carta del seu avi Ramon Berenguer. I 2) Els plets entre els homes de Tortosa i la Senyoria, en qual cas es nomenava jutges especials. Però qui els nomenava? La senyoria interpretava al seu favor, dient que els jutges els nomenava ells, els ciutadans l'equivalents, per així la Sentència de Jaume tracta de tornar les coses al seu lloc. Es tracta en definitiva d'un punt que la Carta tampoc deixava explicitar: entre Senyoria i Ciutadans però avui en ben lloc i el nom en compte que en la dita de la Carta no hi havia cap senyor més que el Rei, i ara en sentit dos. Cal doncs arbitrar nous procediments per a la nova situació senyorial.

Jaume I en la Sentència de 1228, objecte d'aquest treball, aclarirà els termes de la Sentència de son pare, en primer lloc dient que els jutges que corresponen i s'ajunen pel consensament de les parts: Tant una aguda interpretació genèrica d'un "sum" que ha de ser conciliat i no disputat, en segon lloc, subdistingint entre els plets de la Senyoria amb la Universitat de Tortosa (o a dir-ho els ciutadans, símbol la Comarca dels Ciutadans) i els de la Senyoria amb els particulars ("...inter dominos ditionis et Universitatis civium... iudiciis eligere de comuni consensu partium... cum aliquo vel aliquibus ditionis universitatibus... per iudicium certe et proborum hominum..."). Solament per part de els plets entre Senyoria i la Universitat de Tortosa es nomenaven jutges, i de comú acord. En els plets entre Senyoria i particulars es seguia el procediment ordinari de Cort i Prohom, el que sembla impossible en aquell temps i tant la senyoria de Templiers i Montesaos.

Un esquema en ajudaria a veure-ho millor:
1149-43: (Plets entre ciutadans amb d'acord a la Cort, si ho volien)
AMIGALLI COMPROMISSO PELS PROHOMS.

B): (Plets recents, una vegada portat el cas a la Cort) PER
JUI DE CORT I PROHOMS.
1198-...B): B): (Plets Senyoria Ciutadans) JUTGES ESPECIALS.
B): (Plets entre Ciutadans) PER JUI DE CORT I PROHOMS.
1228-... B): B): (Plets Senyoria Universitat) JUTGES ESPECIALS ELE-
GITS DE COMÚ ACORD.
B): (Plets Senyoria particulars) PER JUI DE CORT I PRO-
HOMS.

L'any 1241, la Sentència de Filò suposarà un pas centu tornant la jurisdicció criminal exclusivament a la Senyoria i a la Suda i reduint per al jut de Cort i Prohom les faltes inferiors i els plets civils (2).
*Finalment l'any 1275, encara no clar el procés de les Costums i s'ob-
tinen els seus còpies de la Pobla (de Cort Prohom) tornen ara als Viguers i Paders (Cort i Prohom antics) la jurisdicció criminal, excepte pel que fa als Castells del Temple i Montesaos (i als seus fills) que només si esculden involucres en la investigació ordinària seran posits (pel Comandador del Temple o per Ramon de Montesaos, respectivament) segons el procés, però, tractat pels Viguers i Paders.*

Entem a dos passos de les Costums definitives en que els Ciutadans arriben a dir que "fuit son offici i son digne la Viguer e els Balle de no no es deuen entremetre, mas que escoltar" (Ll. Rea. 3 G. 13). Estableix en definitiva que Viguers i Balle (subordinats: si el Viguer no vol fiar-ho, el Balle de Montesaos i el aquí tampoc el del Temple) han de fer i compta dret al reclament. Per jut i per sentència sobre els Ciutadans de Tortosa" (Id. 14).

*Queda encara un punt que hem de dir al començament: el lloc on s'ha de fer Justícia. Aquí també la Sentència de Jaume I es diferencia i clou. Els Senyors han jurat els Ciutadans i la Suda i els Ciutadans ho podrien a mal, com a contrari a les seves Costums i s'en queden al lloc, que decideix "...La Suda no es lloc idoni ni sagat, recomde per de la Suda i el mateix arbitratge i pel·lit per la Ciutat... alment també l'ap-
titud del poble i el tumult... i considerant que fa setanta anys i més...
[el que ens porta a la dita de la Carta de Poblatió] "no la Ciutat que la incriminació com la firma de dret es rebien en lloc idoni i honest... de-
clarant que el lloc vilgament de la Carta, de la de la Ciutat, ha de ser (no del de la Suda) "es advocat tant per rebre la firma de dret i Viguer com per donar Sentència judicial..."*

Ja els ciutadans no es sentien venuts per la Senyoria cada vegada que han de jurar a la Suda, al·l'arguian existint les pressions, però no la Carta que havia de la Ciutat. En lloc idoni es trobava que vulgarment anomenats Cort, anellat i aferra missos ciutadans inferiors... On certament es els 40 anys posteriors a la Carta s'hauria fet la Justícia que la única Senyoria la detenia el Rei i no uns senyors positius i necessitats d'una sentència extorçionada per demostrar que realment ho eren. Però a part dels ciutadans tornem a portar les coses al seu lloc, amb la Suda i amb la Suda encara setanta anys i reformar la Senyoria pel seu pes a mans del Rei.

*Heu vist la evolució d'una forma de procediment des de la Carta de 1149 fins a les Costums de 1277? Una formulació esquemàtica que, certament requereix precisació i mesura que la realitat i la administració es fan complexes, a mesura també, però, que els Ciutadans amb conside-
cia i no sense llibertat, anant decantant cap al seu interès contrari amb la Senyoria. Al centre la qüestió de la Justícia que començava per re-
nar amb la ajuda del rei Jaume i la Cort o Cort de balle, regent-se a per-
je del de la Suda. Després emulant la competència del rei. Finalment apareix el plaçament (3) de Cort i Prohom (o de Viguers i Paders) en front dels jutges nomenats per la Senyoria que pertanyien Templiers i Montesaos. El procés culminarà amb les Costums de Tortosa poc després de la mort del rei Jaume que tant havia fit en favor del dret de Tortosa. Vint anys des-
prés tornat el senyor a la Cort Real.*
Quan temps o veu, s'intentà de nou separar el Marquesat de Tortosa a favor de persona diferent del rei, l'Infant Ferran, fill d'Alfonso IV i Eleanor de Castella, no durat, i els tortosins excusament reclamant i oblidant signats de que mal més Tortosa pogues ser separada de la Corona i Principat de Castella. Però així es troba un altre històric que avui no he ben el cas i em allargaria innecesàriament.

(1) No compartim el punt de vista del Professor Lalinde ("El Cort o Cort una Magistratura medieval Mediterrània" Anuario de Estudios Medie-
vales, Roma 1967) que parla de "Conciliació" perquè al més en el seu contingut somàtic actual, conciliació suposa: 1) Acte previ que no exclou sinó que comporta en jut posterior i 2) Obligatòria de tot acte previ. Pel contrari el que la Carta preveu es 1) Exclució de jut posterior, la com-
paració conculsi el jutici. 2) Voluntarietat, ha de ser acceptada per les dos parts, i així s'ha de millor amb el que en diem amigable conciliació, o arbitratge.

(2) Veia, J. M. Fort i Roca "El Procés de Formació de les Costums de Tortosa" (Revista Jurídica de Catalunya 45 i pag. 160 sg.). Després de co-
nèixer la Sentència de Jaume I que començem, es difícil d'acceptar que la Sentència de Filò sigui un munt per la causa ciutadana. Aquest és el pro-
blema que no hem resolt: com 13 anys després es pot recular en algun as-
pecte del que ja havia acceptat la ciutadania.

(3) També en aquest punt dissonem de la opinió de Lalinde (op. cit.) que afirma que el Cort es un magister universitat, amb jurisdicció ordi-
naria (op. cit. 292, 293 i 294). El Cortat de R. de Besoldo evidencia si no hi haques res més que Cort i Prohom o els seus successors Viguers i Paders "i auri et representant missos iudices" i que tot i tot hi ha i hi ha "cum dret solum non esset iudices" etc. Es tracta d'un tribunal pluripersonal, i finalment qui donarà sentència seran els ciutadans com hem vist.